

Vi er ikke fødte krigere.

**Om psykosociale forudsætninger for fredselskende og
»krigsførende«**

af Andreas Peglau

(Jeg har ikke kunnet kontrollere denne tekst, som er automatisk oversat af DeepL. Jeg beklager de fejl og unøjagtigheder, der derfor helt sikkert vil forekomme.)

Siden mennesket har eksisteret ...^[1]

»Krig defineres som en organiseret konflikt, der udkæmpes med våben og vold ved hjælp af betydelige midler, og som involverer planlæggende kollektiver. De involverede kollektivers mål er at gennemtvinge deres interesser. [...] De voldshandlinger, der finder sted i denne forbindelse, angriber målrettet modstandernes fysiske integritet og fører således til død og lemlæstelse.« Wikipedia^[2]

Den antikke græske filosof Heraklit (ca. 520 f.Kr. – 460 f.Kr.) har efterladt os følgende citat: »Krigen er alles fader.«^[3] I 1642 skrev den engelske filosof Thomas Hobbes om »alle mod alle-krigen« som den

oprindelige, naturlige tilstand. ^[4] Knap 300 år senere tog Sigmund Freud udgangspunkt i et andet citat fra Hobbes og hævdede: »Mennesket er menneskets ulv«, et »vildt dyr, der ikke kender til skånsomhed over for sin egen art«, baseret på en »primær« – altså forudbestemt, medfødt – »fjendtlighed mellem mennesker«. ^[5]

Hvis det var tilfældet, behøvede vi ikke at bekymre os om, hvordan krige opstår, eller hvis interesser der gennemføres i krige: Det ligger bare på en eller anden måde i vores gener ... Det ville også betyde, at krige på lang sigt næppe kunne undgås. Og hvis overhovedet, så kun for prisen af at undertrykke vores sande natur, vores »anlæg«.

Den dag i dag forsvares tesen om krig som en oprindelig, nærmest »naturlig« tilstand. To eksempler: I 2009, da han modtog Nobels fredspris, udtalte Barack Obama, den amerikanske præsident, der har været ansvarlig for flere krigsdage end alle sine forgængere: ^[6] »Krigen kom, i en eller anden form, til verden sammen med de første mennesker.« ^[7]

På hjemmesiden for »Zukunftsinstitut« (Fremtidsinstituttet), der er grundlagt af trendforskeren Matthias Horx, kunne man i 2024 læse: »Siden mennesket har eksisteret, har der været krig.« ^[8] Her mente man endda at vide det helt præcist:

"De mest voldelige samfund er – eller var – dem, som vi snarere forbinder med attributten »fredelig«. Jæger- og samlersamfund havde de højeste mordrater, og i de fleste regioner på jorden rasede der uendelige stammekrige. I den naturlige urtilstand tog man, hvad man kunne få, medlemmer af en anden stamme blev ikke betragtet som »vores«, og hæmningen mod at dræbe var, især i de mange knappe situationer, næppe udtalt." ^[9]

I modsætning til denne »naturlige oprindelige tilstand« må – eller bør – de borgerlige demokratier, hvor fattigdom, udnyttelse, undertrykkelse og krigsførelse er lovreguleret, naturligvis fremstå som ren frelse.

Rejse til urtiden

Lad os derfor se på den aktuelle viden om menneskets udvikling. Da man i arkæologien på grund af det begrænsede antal beviser ofte må ty til formodninger og »analogikonklusioner« ^[10], er en stor del af teorierne omstridte blandt eksperterne selv, og et enkelt nyt fund kan ofte vende op og ned på billedet, har nogle af de følgende oplysninger, især om dateringer, kun foreløbig gyldighed. De konklusioner, jeg drager heraf, vil forhåbentlig have længere varighed.

I øjeblikket antages det for det meste, at adskillelsen af den linje, der førte til det moderne menneske, fra den linje, der førte til den moderne chimpanse, fandt sted for omkring seks millioner år siden. ^[11] I første omgang opstod der væsener, der stadig lignede aber, også kaldet »formennesker«. De »urmennesker« og »tidlige mennesker«, der udviklede sig herfra som de første repræsentanter for slægten »Homo«, menes at have eksisteret for to til tre millioner år siden. ^[12] For den »anatomisk moderne menneske«, Homo sapiens, er der indtil videre fundet beviser for en eksistens på cirka 300.000 år. ^[13]

Der er bred enighed om, at blandt andet brugen af ild har bidraget til menneskets udvikling. Om dette kan vi læse på hjemmesiden »Planet Wissen«: ^[14]

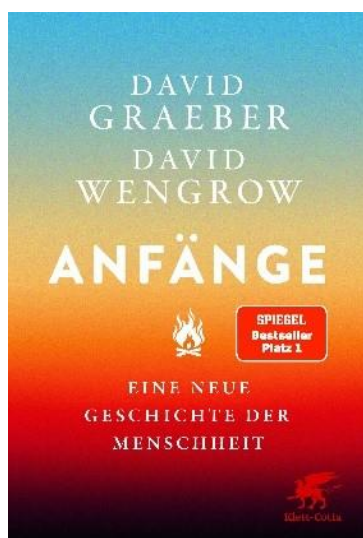
»Nogle fund tyder på, at vores forfædre [...] allerede for omkring 1,5 millioner år siden udnyttede ildens kraft. Men spørgsmålet om, hvornår mennesket lykkedes at tænde ild på egen hånd, er stadig genstand for heftig debat blandt forskerne. Mange går ud fra, at neandertalerne var i stand til dette ved hjælp af flintsten for 40.000 år siden.«

Hvis de nævnte tal er korrekte, ville vores forfædre have håndteret ild i næsten halvanden million år uden at finde ud af, hvordan de selv kunne fremstille den. Det er ikke overraskende, at andre forskere,

såsom historikeren James C. Scott, sætter et langt tidligere tidspunkt for dette: for omkring 400.000 år siden. ^[15]

400.000 eller 40.000 år? Bag denne bemærkelsesværdige usikkerhed på 360.000 år ligger et grundlæggende problem i forskningen i vores tidligste udviklingsstadier: Vi har mange formodninger om den allerlængste periode af eksistensen af væsener, der blev mere og mere menneskelige, men vi ved ekstremt lidt.

Ingen repræsentative udsagn

I bogen *Anfänge. Eine neue Geschichte der Menschheit* (Begyndelser. En ny historie om menneskeheden), der udkom i 2021, opsummerer antropologen David Graeber og arkæologen David Wengrow den aktuelle forskningsstatus. De skriver: For vores tidlige forhistorie findes der

"næsten ingen fund. Der er således [...] tusinder af år, hvor de eneste tilgængelige vidnesbyrd om hominide aktiviteter består af en enkelt tand eller måske et par splinter af tilhugget flint. [...]"

Hvordan så disse urmenneskelige samfund ud? Vi bør i det mindste være ærlige og indrømme, at vi ikke har den mindste anelse. [...] For de fleste perioder ved vi ikke engang, hvordan mennesker var bygget under strubehovedet, for slet ikke at tale om pigmentering, ernæring og alt det andet."^[16]

I 2024 bekræftede arkæologen Harald Meller, historikeren Kai Michel og evolutionsbiologen Carel van Schaik: »Vi har at gøre med et forsvindende lille antal bevarede menneskeknogler.«^[17] En af de estimater, de citerede, kom frem til 3.000 fundne »rester af Homo sapiens, der var ældre end 10.000 år«. ^[18]

For det samlede antal forfædre, urmennesker, tidlige mennesker og nutidige mennesker, der indtil da havde befolket Jorden, findes der en – nødvendigvis meget spekulativ – angivelse på mere end syv milliarder.^[19] Da populationen af menneskelignende væsener tilsyneladende kun voksede langsomt i begyndelsen, tilhørte de allerfleste af dem i hvert fald gruppen Homo sapiens. ^[20]

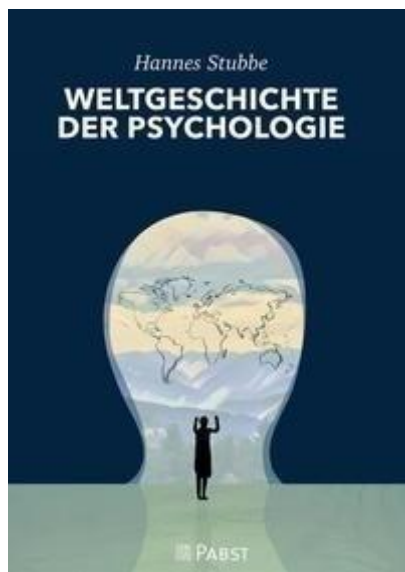
Af milliarder af individer spredt over den halve jord er der kun nogle få tusinde rester, som med tiden bliver stadig sværere at finde: Dette illustrerer, hvor usikkert grundlag *alle* generaliserende konklusioner om tidlige menneskelignende væsener og mennesker står på. Der kan ikke være tale om, at skeletdele fra nogle få individer kan bruges til at drage repræsentative konklusioner om store grupper af levende mennesker.

Tænder og kranieknogler, som udgør langt størstedelen af disse fund, indeholder alligevel ikke oplysninger om psykosociale aspekter eller om deres tidligere ejers mentale og åndelige tilstand. De fortæller heller ikke noget om, hvorvidt de var krigsgale eller fredselskende.

De første »direkte vidnesbyrd om det, vi i dag [...] kalder »kultur«, går« igen »ikke mere end 100.000 år tilbage.« Og først for knap 50.000 år siden er sådanne vidnesbyrd gradvist blevet mere hyppige. ^[21]

Homo sapiens havde dog allerede eksisteret i mindst 250.000 år. Men også det, vi tror at vide om menneskers psykiske tilstand, motiver, mål og sociale adfærd i disse 250.000 år, er – med undtagelse af de sidste fem årtusinder – næsten udelukkende baseret på mere eller mindre plausible *antagelser*. Hvor foreløbige disse antagelser er, blev endnu en gang afsløret i en melding fra 6. juni 2023 om, at menneskelignende forfædre allerede for 200.000 år siden skulle have begravet deres slægtninge.

Indtil nu var dette kun blevet tillagt neandertalerne og homo sapiens – og det først for 100.000 år siden. Disse fund, hedder det i meldingen, »sætter spørgsmålstegn ved den hidtidige forståelse af den menneskelige evolution, ifølge hvilken først udviklingen af større hjerner gjorde komplekse aktiviteter som begravelse af de døde mulig«. ^[22]

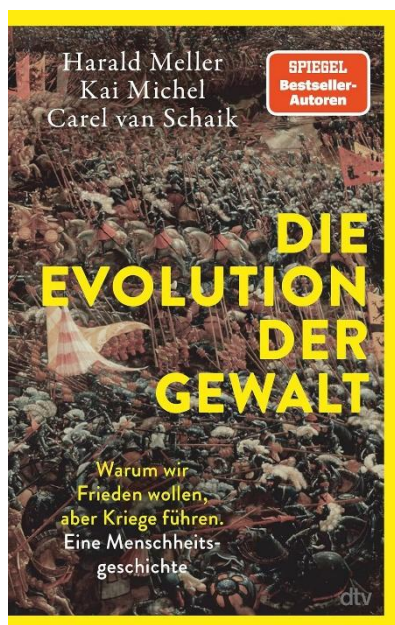
En kompakt samling af tidligere arkæologiske fund og antagelser baseret på disse findes i bogen *Weltgeschichte der Psychologie* (Verdenshistorien om psykologi), skrevet af psykologen og antropologen Hannes Stubbe. [\[23\]](#)

Omsorg i stedet for mord

R. Brian Ferguson, en anden antropolog, har undersøgt hundredvis af Homo sapiens-skeletter, der var mere end 10.000 år gamle, for at se, om de viste tegn på skader som følge af interpersonel vold. Resultatet var, at dette kun var tilfældet for omkring tre dusin af dem. Det betyder, at han ikke fandt arkæologiske beviser for krig i en periode, der ligger mere end 10.000 år tilbage. Desuden behøver vold ikke at være udøvet med vilje. [\[24\]](#)

Der findes faktisk også tegn på interpersonel vold i forhistorisk tid; den tidligste dateres til omkring 430.000 år siden. [\[25\]](#) Efter at Meller, Michel og van Schaik i deres bog *Die Evolution der Gewalt* (Voldens evolution) har gennemgået alle tre millioner år siden homo-slægtens opståen og »ikke har udeladt noget væsentligt«, konkluderer de dog: »Der findes ikke engang en håndfuld beviser for forsætlig drab på mennesker.« [\[26\]](#)

Men selv hvis disse drab skulle have været mord, hvilket aldrig kan afklares i mangel af øjenvidneberetninger: Et mord er ikke en krig. Og en enkelt morder – om hvem der i modsætning til offeret ikke findes nogen oplysninger – kan ikke betragtes som repræsentativ for datidens menneskelige befolkning.

Harald Meller og hans medforfattere bemærker desuden:

»Hvis man søger efter forhistoriske beviser for krig, mord og drab, finder man i stedet tegn på pleje og omsorg. De palæoarkæologiske fund vidner om, at mennesker hjalp og støttede hinanden, for ellers ville mange skader have været ensbetydende med en dødsdom.«

Som eksempel nævner de en neandertaler, der ligeledes døde for ca. 430.000 år siden, og som led af »en hel række degenerative sygdomme, traumer, en forkortelse af højre arm og sandsynligvis blindhed på venstre øje samt massiv høretab«, men alligevel nåede en alder af »fyrre til halvtreds år« – hvilket kun var muligt med »daglig støtte« fra sin gruppe, herunder sårbehandling. [\[27\]](#)

Kriterier for »krig«

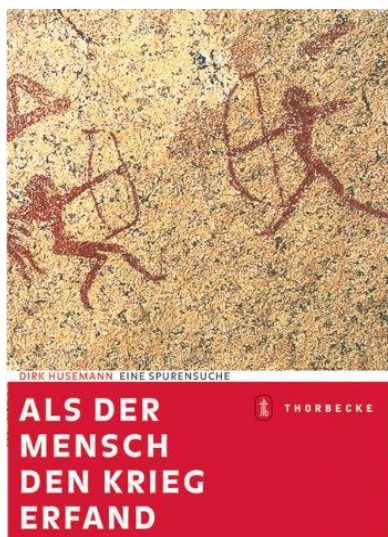
Hertil kommer, at ikke enhver bevidst udøvelse af vold mellem mennesker, ja ikke engang enhver konflikt, der udkæmpes med våben, er en krig. For igen at konsultere Wikipedia:

«En grundlæggende udfordring ved klassificeringen af krige er spørgsmålet om, hvornår en krig kan betegnes som sådan. I politisk og videnskabelig sammenhæng skelnes der ofte mellem væbnet konflikt og krig. En væbnet konflikt er en sporadisk, snarere tilfældig og ikke strategisk begrundet væbnet sammenstød mellem stridende parter.» [\[28\]](#)

I »store forskningsprojekter«, hedder det videre, gælder »1.000 døde om året som en grov indikator for, at en væbnet konflikt eskaleres til krig«. Andre »krigsdefinitioner« krævede desuden »et minimum af kontinuerlig planlægning og organisering hos mindst en af de stridende parter« eller »at mindst en af de stridende parter skal være en stat, der deltager i konflikten med sine væbnede styrker« .^[29]

Et fund, der i lang tid blev betragtet som bevis for den ældste krigshandling, opfyldte i bedste fald kun delvist de ovennævnte kriterier. R. Brian Ferguson rapporterer om udgravningen i det nuværende Sudan:

"Denne kirkegård, der er kendt som fundsted 117, blev opdaget i midten af 1960'erne under en ekspedition ledet af Fred Wendorf, en arkæolog ved Southern Methodist University i Dallas, Texas, og er efter grove skøn mellem 12.000 og 14.000 år gammel. Den indeholdt 59 velbevarede skeletter, hvoraf 24 blev fundet i tæt forbindelse med stenstykker, der blev tolket som dele af projektiler."^[30]

I mellemtiden er der fundet 61 døde af forskellig alder og begge køn; 41 skeletter viser tegn på skader. ^[31] Det var dog ikke muligt at fastslå, om disse døde blev begravet på samme tid eller i løbet af en hel række år. I sin bog *Als der Mensch den Krieg erfand* (Da mennesket opfandt krigen) henviser forhistorikeren Dirk Husemann til, at Fred Wendorf »i nærheden opdagede en anden gravplads fra samme tid«, hvor »ingen af de døde havde skader«. Det blev derfor også anset for muligt, at man på fundsted 117 bevidst »kun begravede dem, der var døde en voldsom død«. ^[32] I mellemtiden viste det sig, at »mange af disse mennesker havde skader« – for det meste fra pile eller spyd – »som allerede var helet ved deres død«; ^[33]

Det gjaldt tre fjerdedele af de voksne.

Dirk Husemanns vurdering er derfor sandsynligvis korrekt: Et massakre kan »udelukkes«. ^[34]

Disse fund beviser dog »gentagen vold mellem mennesker«. ^[35]

5.988 millioner år uden tegn på krig

Men selv hvis vi – trods fuldstændig uvidenhed om de nærmere omstændigheder – ønskede at klassificere de omkring 12.000 år gamle skader og drab i Sudan som tegn på krig, ville det betyde, at ud fra seks millioner års menneskelig udvikling Der findes ingen beviser for krig i 5.988 millioner år, altså i 99,98 procent af denne periode. Hvis vi i stedet tager de tre millioner år siden de tidlige menneskers opståen, altså slægten Homo, som reference, kan vi konstatere det samme for 99,96 procent af denne tid. Og selv hvis vi kun tager de hidtil dokumenterede 300.000 år af Homo sapiens' eksistens med i sammenligningen, må vi konstatere: For 96 procent af den tid, hvor »anatomisk moderne mennesker« har levet, findes der ingen beviser for nogen form for krigsførelse. Det samme gælder for neandertalerne, der eksisterede som en »selvstændig art« for op til 450.000 år siden. ^[36]

Også Harald Meller, Kai Michel og Carel van Schaik fastslår, at der for denne uendeligt lange periode »hidtil ikke findes nogen arkæologiske beviser for krig eller blot sporadiske konflikter mellem grupper«. Arkæologien taler her »et klart sprog: Set i lyset af menneskehedens historie synes kollektiv, organiseret nedslagtning at være et nyt fænomen.« ^[37]

Hvorfor skulle vores forfædre, spørger psykologen Christopher Ryan og psykiateren Cacilda Jethá i deres bog *Sex. Die wahre Geschichte* (Sex. Den sande historie), på en frugtbar, stort set ubeboet [\[38\]](#) planet med udtømmelige ressourcer [\[39\]](#) have begivet sig ud på strabadserende vandringer for at dræbe andre mennesker eller selv blive dræbt? Det passer godt sammen med, at der ikke findes krigsscener på de tusindvis af forhistoriske hulemalerier, der er blevet opdaget. [\[40\]](#)

Først for ca. 7.000 år siden opstod der flere massegrave, som af eksperter stort set enstemmigt klassificeres som bevis på krigsmassakrer. [\[41\]](#) De tidligste billedlige fremstillinger, hvor bueskytter tilsyneladende står over for hinanden som fjender, [\[42\]](#) dateres i øjeblikket til at være ca. 5.000 år gamle. [\[43\]](#)

Krig var, kan man formode, først og fremmest et resultat af fremkomsten af autoritære sociale strukturer og den dermed forbundne ulige fordeling af ejendom, måske yderligere ansporet af naturkatastrofer og deres mangeartede konsekvenser. [\[44\]](#)

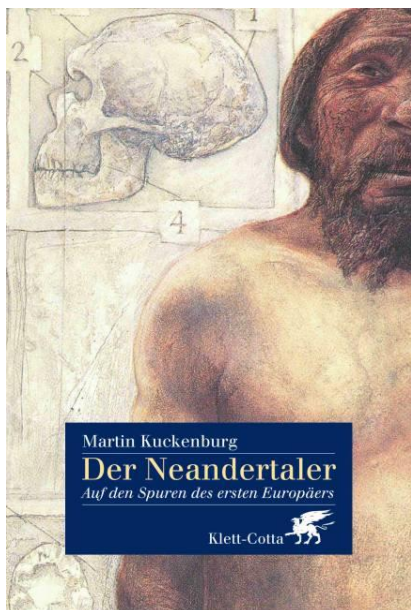
Lad os indtil videre fastslå følgende: Sætninger som dem, der er citeret indledningsvis fra Barack Obama eller »Zukunftsinstitut« (»Siden mennesket har eksisteret, har der været krigshandlinger«), kan på ingen måde bevises og er derfor samtidig uvidenskabelige.

Den, der alligevel spreder sådanne udsagn, må spørges om, på hvilket grundlag og med hvilken motivation han gør det. I Obamas tilfælde ligger tanken nær: At fremstille krige som noget dybt menneskeligt har sandsynligvis gjort det lettere for ham at starte selv nogle uden dårlig samvittighed. Ligeledes kan det være bekvemt for nutidens krigsophidser i regeringer og massemedier at henvise til en formodet indbygget vilje til eller endda lyst til at ødelægge og dræbe for at gøre den »krigsførelse«, de stræber efter, mere tiltalende for os, efter mottoet: »I vil jo alligevel have det!« Grundlæggende gælder: Den, der tror på det medfødte destruktive i mennesket, sparer sig selv for det irriterende spørgsmål om, hvad der gør mennesker »onde«.

Grænser for erkendelsen

Manglen på objektive vurderingsmuligheder af den tidlige menneskeheds historie betyder naturligvis samtidig: Vi kan heller ikke bevise, at menneskets tilblivelse var gennemgående *fredelig*, eller at der var tale om en paradisiske, urkommunistisk eller matriarkalsk udgangstilstand. I 1996, efter grundige undersøgelser, konkluderede arkæologerne Brigitte Röder, Juliane Hummel og Brigitta Kunz, at matriarkatet »hverken kan bevises eller modbevises med arkæologiske kilder. Et af de største problemer inden for arkæologien er, at den til dato ikke har nogen nøgle til fortidens samfunds tankegang«. [\[45\]](#)

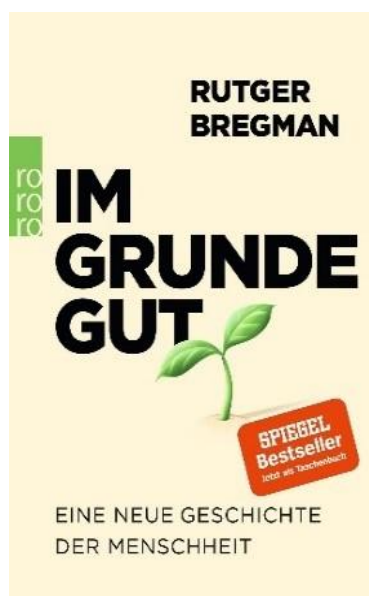
For de sidste 50.000 år giver blandt andet hulemalerier og figurative afbildninger – som kræver fortolkning – indblik i denne tankegang. En mere pålidelig »nøgle« udviklede sig dog først gennem muligheden for at fastlægge skriftsprog på en tidløs måde, for eksempel som kileskrift – altså for cirka 5.000 år siden. [\[46\]](#) At selv denne nøgle ikke er præcist formet, at skriftlige overleveringer ofte er forkerte, forvrængede og næsten altid ufuldstændige, henvises der til i den berettigede sætning, at historien skrives af *sejrherrerne*. I det berømte tilfælde med Påskeøen var det erobrere og slavehandlere, der tillagde de lokale indfødte den ødelæggelse, som de selv havde forårsaget og iværksat. [\[47\]](#)

Diffamation af »primitive« kulturer findes ofte i historiefremstillingen. Således blev og bliver neandertalerne stadig delvis beskrevet som muskuløse, »mentalt underlegne og næsten uovertrufne i deres dumhed og kulturløshed« [\[48\]](#) – selv om talrige fund for længst har underbygget, at denne mennesketype, der forsvandt for kun ca. 40.000 år siden, var Homo sapiens ligeværdig i alle væsentlige henseender, lige så »menneskelig« og i nogle tilfælde blandede sig med denne gennem reproduktion. [\[49\]](#) Hannes Stubbe bemærker: Selvom det for nogle forskere er »svært at indrømme, må vi i dag acceptere neandertalerne som fuldt ud værdige mennesker med alle intellektuelle, psykiske og sociale funktioner, kræfter og kompetencer [...]«. [\[50\]](#) Og neandertalerne havde desuden et større hjerne end os... [\[51\]](#) Martin Kuckenburg har i flere publikationer gjort neandertalerne retfærdighed som »de første europæere«. [\[52\]](#)

Med hensyn til emnet »krigsførelse« er der to yderligere eksempler på forvrængning af virkeligheden, der er værd at fremhæve. Kun en grov, nu detaljeret afsløret datamanipulation [\[53\]](#) gjorde det muligt for psykologen Steven Pinker at hævde, at »kollektiv vold [...] altid og overalt har eksisteret« [\[54\]](#) – og deraf at udlede en idealisering af borgerlige-kapitalistiske sociale strukturer. [\[55\]](#) Antropologen Napoleon Chagnon [\[56\]](#) handlede særligt frækt, da han i 1964 først gav Yanomami-folket økser og macheter for derefter på baggrund af disse og diverse falske udsagn at hævde i bestsellere, at de var yderst voldelige. I 1995 forbød yanomami-folket ham at rejse ind på deres territorium på grund af hans vedvarende bagvaskelse. [\[57\]](#)

Men Chagnon og Pinker bliver fortsat betragtet som kronvidner til indfødte folks brutalitet og medfødte onskab.

Historikeren Rutger Bregman har samlet eksempler på hykleriet i den »standardfortælling« om den »onde vilde«, som først skal gøres socialt acceptabel af en »god« (vestlig) civilisation, og har kritisk gennemgået påståede videnskabelige eksperimenter, undersøgelser og publikationer om menneskebilledet.

Han kommer til den konklusion, at mennesket – som titlen på hans bog også siger – »i grunden er godt«. [\[58\]](#)

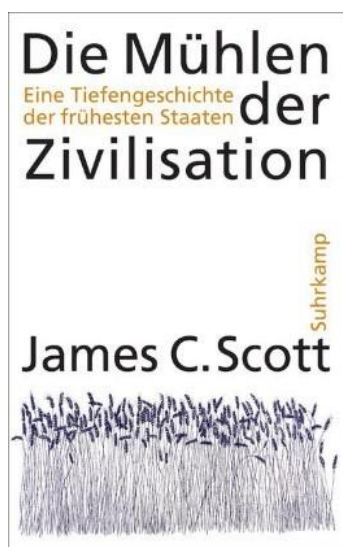
Betyder den beskrevne mangel på seriøse data om menneskehedens (for)historie, at vi ikke kan besvare spørgsmålet om, hvorvidt vi er fødte krigere? Jo, det kan vi.

En medfødt krigs- og dræberinstinkt skulle altid og overalt vise sig – og det være sig blot ved, at det konstant må undertrykkes. For at afvise påstanden om, at vi er fødte krigere, som uberettiget, behøver vi altså blot at bevise, at det også kunne eller kan være anderledes. For de sidste årtusinder er det helt muligt. [\[59\]](#)

Jægere og samlere

Hvad angår vores nærmeste forfædre, der var jægere og samlere – ofte benævnt »jægere og samlere« – skal vi ifølge Harald Meller, Kai Michel og Carel van Schaik »begrave den fordom, der går tilbage til Thomas Hobbes [\[60\]](#)«, om at deres liv var »ensomt, fattigt, modbydeligt, dyreagtigt og kort«. [\[61\]](#) Tilsyneladende var de større »end det gennemsnitlige menneske i dag«, og deres

forventede levetid kan, ifølge Christopher Ryan og Cacilda Jethá, have været mellem 70 og 90 år. Også antropologen Robert Edgerton mener, at »bybefolkningen i Europa først omkring midten af det 19. eller endda det 20. århundrede« igen nåede op på jæger- og samlerbefolkningens levetid. [62] Disse nomader var tilsyneladende »optimalt tilpasset deres levesteder« og havde næppe nogen grund til at starte konflikter på grund af manglende ressourcer. [63] Dette tyder også på undersøgelser af »148 dødelige aggressionshændelser« i 21 tidligere og nutidige jæger-samler-samfund, som antropologen Douglas P. Fry har foretaget sammen med filosofen Patrik Söderberg. [64] De sammenfatter deres resultater således: Baggrunden for disse dødsfald var oftest et personligt motiv som jalousi eller hævn, sjældent en familiefejde og endnu »meget sjældnere« en konflikt »mellem politiske samfund eller krig«. I omkring halvdelen af samfundene var der slet »ingen dødelige hændelser, hvor mere end én gerningsmand var involveret«. [65]

Jæger-samler-samfund eksisterede ikke kun *før*, men i årtusinder *sammen* med de stater, der først blev grundlagt for omkring 6.000 år siden. [66] Som James C. Scott påpeger i sin bog *Die Mühlen der Zivilisation* [67], skyldtes denne parallelle eksistens ikke mindst, at jæger-samler-tilværelsen forblev et attraktivt alternativ til en fast bosættelse. For i de befæstede bosættelser steg levealderen og livskvaliteten i de fleste tilfælde slet ikke i starten, men *faldt*. Blandt andet fordi det tætte samliv mellem mennesker og med husdyr forårsagede epidemier, og fordi man nu var tvunget til at skaffe alt det nødvendige for at leve primært på ét og samme sted.

Men også i de store byer, der var ved at opstå, fandtes der eksempler på fredeligt samliv. En af disse bosættelser var den anatolske Catal Hüyük (eller Çatalhöyük), [68] der eksisterede i ca. 1.500 år fra ca. 7.400 f.Kr. og havde et areal på op til 13 hektar og flere tusinde indbyggere. Adgangen til fødevarer og materielle ejendele var tilsyneladende ret

jævnt fordelt, og der er ingen tegn på en central ordens- eller undertrykkelsesinstans, ligesom der heller ikke er tegn på voldelige forbrydelser eller mordiske kampe.

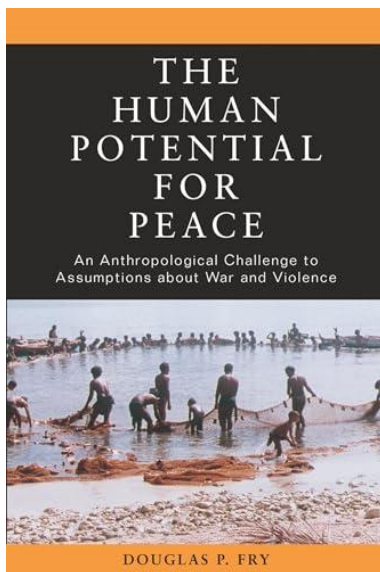
Dog er kun 5 procent af denne bosættelse hidtil blevet udgravet. [69] Ikke desto mindre er dette også et stærkt tegn på, at krig IKKE er en konstant i menneskehedens historie.

Ved hjælp af etnologisk forskning, der strækker sig frem til nutiden, kan det desuden *bevises*, at repræsentanter for Homo sapiens i lang tid kan leve godt sammen.

Lære af de mest fredelige samfund

I 2021 præsenterede Douglas P. Fry, der længe har forsket i mulighederne for fredsbevarelse [70], og socialpsykologen Peter T. Coleman i en artikel deres »Projekt for bæredygtig fred« (Sustaining Peace Project) [71]. Siden 2014 har deres gruppe af psykologer, antropologer, filosoffer, astrofysikere, miljø- og politikforskere samt informations- og kommunikationseksperter arbejdet på at opnå »en mere omfattende og præcis forståelse af varig fred«. I modsætning til den gængse fremstilling i medierne, skriver Coleman og Fry, findes der den dag i dag en lang række samfund, der inden for deres grænser og med deres naboer har levet i fred »i 50, 100 eller endda flere hundrede år«. Dette modbeviser »overbevisningen om, at mennesker er programmeret til krig«. [72] Som eksempler nævner de blandt andet de ti nabostammer i den brasilianske øvre del af Xingu-floden, de schweiziske kantonen og irokesernes forening.

De kunne fremhæve følgende som særligt fredsfremmende: en overordnet fælles identitet/forbindende kollektive aktiviteter og institutioner/normer, værdier, ritualer og symboler

rettet mod krig/et »fredssprog« i massemedierne, hvis sådanne findes/politikere, iværksættere, gejstlige og aktivister, der bidrager til at udvikle og realisere en vision om fred. [73]

Det rejser spørgsmålet om, hvad der findes af dette i Tyskland eller EU i dag. Coleman og Fry klassificerer også EU som et fredselkende samfund. Men deres artikel stammer jo fra 2021 ...

For yderligere information henvises til *Sustaining Peace Project* [74]'s hjemmeside, hvor man kan læse (desværre ikke tilgængelig på tysk) af Fry: *The Human Potential for Peace*.

Anatomi af menneskelig destruktivitet

Allerede i 1973 samlede psykoanalytikeren og samfundsforskeren Erich Fromm rapporter om forskellige etniske grupper og kvaliteten af deres sociale relationer. I hans banebrydende værk *Anatomie der menschlichen Destruktivität* [75] kan man læse, at der i anden halvdel af det 20. århundrede stadig fandtes stabile, livsbekræftende, ikke-krigsførende, ofte matriarkalske samfund, hvor der ikke var behov for at undertrykke en påstået dræberinstinkt. [76] Fromm opsummerer:

»Mens vi i alle kulturer konstaterer, at mennesker forsvarer sig mod en trussel mod deres liv ved at kæmpe (eller flygte), er destruktivitet og grusomhed i så mange samfund så minimal, at disse store forskelle ikke kunne forklares, hvis vi havde at gøre med en »medfødt« lidenskab.« [77]

Fromms bog indeholder desuden, så vidt jeg ved, den stadig mest omfattende samling af argumenter fra psykoanalyse, (social)psykologi, palæontologi, antropologi, arkæologi, neurofysiologi, dyreprykologi og historievitenskaber, der taler for en medfødt tendens til samarbejde og fredelighed hos mennesker.

Jeg vil kun fremhæve nogle af de punkter, der er direkte relateret til vores emne:

- Aggression i sig selv, afledt af det latinske »aggreder« = at gå mod nogen eller noget, at gå i gang med noget, er ikke kun noget dårligt, men en livsvigtig, sund del af vores handlingsrepertoire. Kun med dens hjælp er afgrænsning, gennemførelse, selvhævdelse og selvforsvar muligt. Allerede i begyndelsen af vores liv har vi brug for denne evne for at presse os gennem den trange fødselskanal og blive født. Evnen til at være sundt aggressiv i denne forstand har både dyr og mennesker. Den er altid knyttet til truende situationer eller udfordringer. Antagelserne om en aggressionsdrift (Konrad Lorenz) eller endda en dødsdrift (Sigmund Freud) er grundløse spekulationer. [78]

- Under visse omstændigheder er aggressiv adfærd også forbundet med ødelæggelse og destruktion – for eksempel når en løve dræber en antilope, eller når mennesker dræber i akut selvforsvar. Men hos dyr såvel som hos psykisk tilstrækkeligt raske mennesker bliver denne ødelæggelse aldrig et mål i sig selv.

- Hverken dyr eller psykisk raske mennesker opfører sig sadistisk, målrettet livsfarligt eller lystfuldt brutalt. Kun mennesker, der er blevet destruktive og dermed psykisk alvorligt forstyrrede, ønsker krig.

- Mennesket er i stand til at forudse både reelle og uvirkelige, blot antydende vitale trusler mentalt. Også sidstnævnte kan udløse biologisk funderet aggression eller destruktion, der tjener artens eller selvopholdelsen. Dette er blevet – og bliver – ofte brugt af magteliter til at skabe krigsberedskab i masserne.

- En meningsfuld tilværelse, tilfredsstillende mellemmenneskelige relationer, men også dybdegående psykoterapi kan hjælpe med at lindre eller helbrede virkningerne af den socialisering, der fører til destruktivitet. [\[79\]](#)

Om vi kommer til verden som potentielle mordere, kan også kontrolleres ved hjælp af individuelle livshistorier. Biografier om mennesker, der har begået så alvorlige forbrydelser som at anstifte krig og masse mord, er forudbestemt til dette.

Goebbels

Joseph Goebbels, [\[80\]](#) født i 1897, blev som senere nazistisk propagandaminister en af de hovedansvarlige for den antijødiske, antikommunistiske og antisovjetiske krigspropaganda i det nazistiske Tyskland.

Som barn og ung var Goebbels en entusiastisk drømmer, der skrev digte, teaterstykker og klaverstykker, læste blandt andre Gottfried Keller, Theodor Storm, Schiller og Goethe, forelskede sig og håbede på et liv fuld af kærlighed og anerkendelse.

At dette håb i stigende grad blev skuffet, skyldtes hans klumpfod, som han havde fået som barn, eller rettere sagt: de negative reaktioner på dette handicap. For hans strengt katolske forældre var det en »prøvelse«, som bedst kunne benægtes. Hos slægtninge og klassekammerater udløste det afsky og senere også hos nogle af de kvinder, han begærede.

Med tiden trådte erstatningsobjektet »fædrelandet« i forgrunden i stedet for den uopfyldte kærlighed til andre mennesker. Men endnu i 1919, som en 22-årig med »folkelige« holdninger, søgte Goebbels med succes om en doktorgrad hos en jødisk professor og vurderede, at dette var »en yderst elskværdig« og »imødekommende mand«. [\[81\]](#) I 1920 reflekterede han over den oprindeligt sejrige »venstreorienterede« masseopstand i Vesttyskland mod reaktionære Freikorps og Reichswehr således: »Rød revolution i Ruhr-området [...]. Jeg er begejstret på afstand«. [\[82\]](#) På jagt efter et »geni«, der kunne frelse ham og Tyskland, hørte han i 1921 for første gang om Adolf Hitler – og blev skuffet. Han rimede: »Ser jeg bare et hagekors, får jeg lyst til at skide.« [\[83\]](#)

Men der fulgte professionelle og private frustrationer, arbejdsløshed, sult, eksistenssikkerhed, [\[84\]](#) og psykiske problemer hobede sig op: følelser af meningsløshed, selvmordstanker, alkoholmisbrug, nervøse sammenbrud. Nu vekslede han mellem »faser med dyb depression« og »udbrud af fanatisk vilje«. [\[85\]](#)

I 1922 fik han at vide af sin forlovede, at hun var »halvjødinde«, hvilket irriterede ham, men han afsluttede ikke forholdet med det samme. [\[86\]](#) I 1924 kunne han stadig se positive sider ved Karl Marx' »Kapital«. [\[87\]](#)

Men efterhånden blev han fuldstændig betaget af den nationalsocialistiske ideologi og førerkulten, ikke mindst fordi de gav ham mulighed for at undertrykke sine mindreværdskomplekser og depressioner. Nu dannede der sig, som han skrev, »en hvid sky i form af et hagekors oppe i himlen«. [\[88\]](#) Hitlers ubetingede tilhænger var klar.

Denne proces varede dog næsten 30 år.

Hitler

Der findes næppe nogen anden person, der er skrevet så meget om som Adolf Hitler. I 2020 er der kommet en bog til, der samler den aktuelle viden om hans barndom og ungdom: *Hitler – Prägende Jahre*. [\[89\]](#)

Heraf kan man endnu en gang konkludere, at den pubertende Adolf åbenbart i stigende grad var præget af selvværdsproblemer, som han kompenserede for med storhedsvanvid; også hårdnakkethed, stædighed og verbal aggressivitet tog til. Det var dog ikke overraskende og heller ikke usædvanligt i den tid, hvor børn og unge blev behandlet på en måde, der var typisk for datiden og til tider brutalt undertrykkende, hvilket også han var udsat for.

Og: Hitler kunne i lang tid bevare en anden side, nemlig følelsesmæssig svingningsevne. Den jødiske læge Eduard Bloch, der forgæves havde forsøgt at redde den dengang 18-årige Hitlers mor fra at dø af kræft, beskrev årtier senere, hvordan han havde opfattet sønnen på morens dødsdag:

»Adolf, hvis ansigt bar præg af overtræthed efter en søvnløs nat, sad ved siden af sin mor. For at fastholde et sidste indtryk af hende havde han tegnet hende [...]. I min karriere har jeg aldrig set nogen, der var så knust af sorg som Adolf Hitler. [...] Ingen kunne dengang have forestillet sig, at han en dag ville blive indbegrebet af al ondskab.« [\[90\]](#)

Man kan derfor ikke påstå, at Goebbels eller Hitler var født som monstre og havde »krigsevne« i blodet.

Nogle gange kan man også hente håb i arbejdet med soldater. Den amerikanske militærekspert Dave Grossman dokumenterer, at »hærens største udfordring er at overvinde soldaternes modvilje mod at dræbe andre mennesker.« Den »drabshæmning« kan kun overvindes gennem »afstumpende drill og målrettet træning«. Under Anden Verdenskrig var de amerikanske soldater så lidt forberedte på at dræbe, »at kun 15 til 20 procent af infanteristerne overhovedet affyrede et skud«. [\[91\]](#)

Kernepunkt

1) Påstanden om, at mennesker altid har ført krig, mangler ethvert videnskabeligt grundlag, er useriøs og vildledende.

2) Spørgsmålet om, hvorvidt vi er »fødte krigere«, om »krigsførelse« er en del af den menneskelige natur, kan meget vel undersøges videnskabeligt – og besvares med et klart NEJ.

Hvis man har egne børn eller har tilstrækkelig intensiv kontakt med små børn, kan man på dette tidspunkt også overveje, om man opfatter disse børn som grundløst aggressive eller endda destruktive – som »fødte krigere«, som kan tilskrives en vilje til at dræbe. Der findes nu talrige fund fra forskellige videnskabelige discipliner, der beviser, at vi kommer til verden med potentiale til prosocial adfærd, til kærlighed, venskab, samarbejde og fredelighed. [\[92\]](#) Og dette potentiale stræber efter at blive realiseret! Selv de politikere, der i dag igen forårsager krig og masse mord, ja, selv dem, der udfører disse mord, kom for nogle år siden til verden som gode mennesker. Med andre ord: Vi har alle de nødvendige forudsætninger for at være gode mennesker i et godt samfund.

På baggrund heraf er det igen muligt at fremsætte en plausibel spekulation om menneskets tidlige historie. En tese, der i dag accepteres af mange forskere, er, at man kan antage en »psykisk enhed«

for alle repræsentanter for Homo sapiens – neandertalerne kan vel tilføjes her. Med andre ord: Siden der har eksisteret »moderne« mennesker, har de haft ensartede mentale anlæg. Graeber og Wengrow [\[93\]](#) skriver, »at et menneske, der lever af at jage elefanter eller samle lotusknopper, kan være lige så analytisk, kritisk, skeptisk og opfindsom som en person, der tjener sine penge som chauffør eller værtshusholder eller leder et universitetsinstitut«. Man kan altså formode, at vores fjerne menneskelige forfædre var lige så lidt krigslustne, som vi er fra fødslen.

Og i dag?

Hvis vi har potentialet til at være gode mennesker i et godt samfund – hvorfor udfolder dette potentiale sig så *ikke*?

Fordi vi ikke lever i et godt samfund.

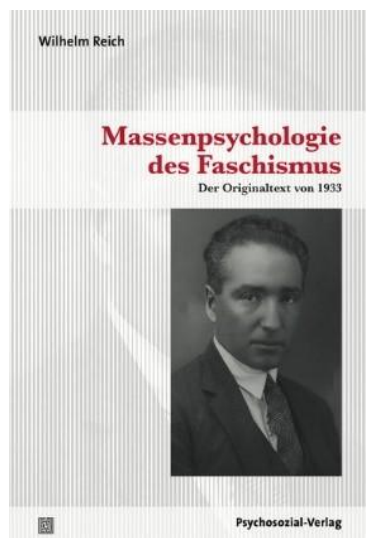
Børn er på ingen måde mindre værd end voksne. Men i modsætning til voksne har de næsten ingen muligheder for selv at bestemme over deres livsomstændigheder. I en verden som vores, der er præget af autoritære hierarkier, udnyttelse, undertrykkelse, familiemæssig og statslig kontrol og miljøødelæggelse, er der ikke meget plads til, at psykisk sunde børn kan udfolde sig.

De lidelser og afsavn, der følger heraf, og deres ofte utilstrækkeligt tilfredstiliede behov forårsager sorg, smerte og vrede – som som regel ikke må udtrykkes på passende vis over for de personer, der opdrager dem. De hober sig derfor op, indtil de antager destruktive dimensioner – hvilket senere forstærkes af ydmygelser i skolen, uddannelsen, erhvervslivet og arbejdslivet.

Da sådanne ophobede følelser som regel heller ikke må udleveres officielt – medmindre man for eksempel bliver soldat – skjules de bag en facade af social tilpasning, høflighed og venlighed. Således opstår – stadigvæk – den »autoritære karakter«, der bukker under for de øverste og tramper på de nederste. [\[94\]](#)

Og det har yderst bekymrende konsekvenser for hele det sociale system. De destruktive følelser er ikke kun permanent til stede på et underbevidst plan; de kan også bryde ud af deres skjulested når som helst, hvis der er en anledning til det. Dette er så meget desto lettere, når medier og politik stiller socialt svagere eller dæmoniserede »fremmede« til rådighed som målobjekter. Tidligere var det i Tyskland ikke mindst jøder, kommunister og russere – og i øjeblikket er det igen russerne og snart sandsynligvis også kineserne. [\[95\]](#)

På denne måde, gennem massiv socialisering af destruktive psykiske strukturer og mediemanipulation, har man forsøgt og forsøger man at træne mennesker til »krigsførelse«. Jo mere aggressionsfyldte og selv værdsforstyrrede vi gøres, jo mere anvendelige er vi til alle former for destruktive formål – uanset om disse er nationalistiske, neofascistiske, fundamentalistiske, imperialistiske, miljøødelæggende, børne-, kvinde-, homoseksuelle eller fremmedfjendske ideologier.

Hvis den massivt ophobede eksplosive vrede får et udløb, er holdningerne udskiftelige: Terror og mord kan begås med alibiet »højreorienteret« såvel som »venstreorienteret« verdenssyn begå, til Guds ære, til Allahs frelse, til fordel for en øko-diktatur eller – som i øjeblikket – som en del af den vestlige neoliberale »regelbaserede« verdensglæde.

Den grundlæggende proces blev beskrevet af psykoanalytikeren Wilhelm Reich i 1933 i hans *Massenpsychologie des Faschismus* (Massepsykologi i fascismen): Undertrykkelsen af børnene gør dem »ængstelige, sky, autoritetsbange, i borgerlig forstand artige og opdragelige«. Børn gennemgik først »den autoritære miniaturestat, som familien er, [...] for senere at kunne indordne sig i det generelle samfundsrammeverk«. Den ophobede livsenergi, som efter at have

gennemgået denne opdragelsesproces ikke længere kan afledes på naturlig vis, søger nu efter erstatningsventiler, flyder ind i den naturlige aggression og forstærker denne til »brutal sadisme, der udgør en væsentlig del af den massepsykologiske grundlag for den krig, der iscenesættes af nogle få af imperialistiske interesser«. Den således psykisk deformerede menneske »handler, føler og tænker« i modstrid med sine livsinteresser. [\[96\]](#)

Sådan bliver vi GJORT til »krigere«.

Men da det ligger i vores natur at være fredelige, solidariske og prosociale – vi kan slet ikke være »menneskelige« uden andre mennesker, og i begyndelsen af vores liv kan vi heller ikke eksistere uden dem – gør det os syge at blive trænet til at være »krigsfærdige«.

Alternativer, perspektiver

Spørgsmålet er stadig: Hvad skal der ske, for at mennesker igen kan BLIVE så fredelige, som de åbenbart kommer til verden – eller, endnu bedre: for at de kan FORBLIVE så fredelige?

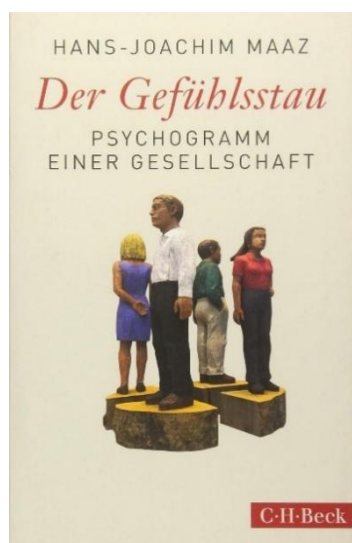
Da jeg allerede har udtalt mig om dette mange gange, [\[97\]](#) vil jeg gøre det meget kort.

Vi har stadig brug for en omvæltning af de økonomiske og politiske forhold, en udtræden af vores stadig mere destruktive, neoliberale kapitalistiske samfundsstruktur. Det alene er dog ikke nok, som især det i sidste ende mislykkede eksperiment med »reel socialisme« har vist. Der skal også ske en *psykosocial* revolution.

Wilhelm Reich sammenfattede i 1934 den bagvedliggende sammenhæng:

»Hvis man forsøger at ændre menneskers struktur alene, modsætter samfundet sig. Hvis man forsøger at ændre samfundet alene, modsætter menneskene sig. Det viser, at ingen af delene kan ændres alene.« [\[98\]](#)

For vores nutid kunne det konkretiseres således: Voksne bør – ikke mindst ved hjælp af psykoterapeutisk viden – arbejde med deres socialt betingede psykiske forstyrrelser og samtidig sørge for, at deres børn og børnebørn slipper for overhovedet at udvikle disse forstyrrelser.

Psykoanalytikeren Hans-Joachim Maaz introducerede – blandt andet i sin bog *Der Gefühlsstau* [\[99\]](#) – et tilsvarende koncept om »terapeutisk kultur« i DDR's omvæltning og har siden videreudviklet det til »relationskultur« [\[100\]](#).

At ledsage børn kærligt gennem livet, aktivt stræbe efter gode og ligeværdige partnerskaber, et tilfredsstillende sexliv og psykisk sundhed, privat og offentligt fordømme autoritære, livsfarlige eller endda krigsopildnende normer i familien, skolen, arbejdslivet, medierne, kirken, politikken og staten, og at søge ligesindede, med hvem man kan gøre modstand mod dem – det har i mellemtiden fået endnu større betydning og aktualitet. [\[101\]](#)

Den mest prægnante beskrivelse af det langsigtede mål for sådanne bestræbelser stammer fra Erich Fromm: et »sundt samfund«, »hvor ingen længere behøver at føle sig truet: ikke barnet af forældrene, ikke forældrene af dem, der står over dem, ingen social klasse af en anden, ingen nation af en supermagt«. [\[102\]](#)

Kommentarer og kilder

[1] For omslagsdesignet takker jeg – endnu en gang – Jan Petzold. En tidligere version af dette bidrag blev offentliggjort i 2023 på min hjemmeside og i 2025 på *apolut* (<https://apolut.net/sind-wir-geborene-krieger/>). Den produktive udveksling med præhistorikeren og kulturvidenskabsmanden Martin Kuckenburg har bidraget væsentligt til den nye version.

Da jeg her låner fra forskellige videnskabelige områder, som jeg ikke har nogen særlig kvalifikation i, og hovedsagelig bruger sekundære kilder, anbefaler jeg, at man danner sig sit eget billede ved hjælp af de bøger, der er nævnt i teksten, og især søger efter opdateringer på internettet om arkæologiske fund.

[2] https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg#Ebenen_der_Kriegsf%C3%BChrung.

[3] „Krig er alles fader, alles konge. Den gør nogle til guder, andre til mennesker, nogle til slaver, andre til frie“ (<https://de.wikipedia.org/wiki/Heraklit>).

[4] „Jeg viser først, at menneskers tilstand uden civilt samfund (en tilstand, der kan kaldes naturtilstanden) ikke er andet end en krig alle mod alle, og at alle i denne krig har ret til alt“ (https://de.wikipedia.org/wiki/Bellum_omnium_contra_omnes).

[5] Sigmund Freud (1930) [1929]: *Das Unbehagen in der Kultur*, i: GW Band 14, Fischer, s. 419–506, her s. 471. Om Freuds uberettigede henvisning til Hobbes og hans diffamering af ulve, se: <https://andreas-peglau-psychoanalyse.de/der-mensch-ist-dem-menschen-kein-wolf-ueber-eine-eklatante-freudsche-fehlleistung/>.

[6] Siden maj 2016 var Obama »officielt den amerikanske præsident med flest krigsdage«. Under hans regering førte USA indtil da »i alt 2663 dage krig« (<https://www.spiegel.de/panorama/krieg-barack-obama-ist-der-us-praesident-mit-den-meisten-riegstagen-a-00000000-0003-0001-0000-000000567071>). Desuden blev »dræbte med droner til statsdoktrin, hver uge underskrev han den såkaldte »Kill List«« (<https://www.deutschlandfunkkultur.de/drohnenkrieg-obamas-toedliches-erbe-100.html>), som flere tusinde uskyldige mennesker blev ofre for – som »kollaterale skader«.

[7] <https://www.welt.de/politik/ausland/article5490579/Seine-Rede-zum-Friedensnobelpreis-im-Wortlaut.html>.

[8] <https://www.zukunftsinstitut.de/artikel/warum-gibt-es-noch-immer-kriege/> På instituttets nyudformede hjemmeside kunne jeg ikke længere finde denne artikel i marts 2025.

[9] Ibid.

[10] Martin Kuckenburg (1993): *Siedlungen der Vorgeschichte in Deutschland, 300000 bis 15 v. Chr.*, Dumont, s. 10.

[11] <https://de.wikipedia.org/wiki/Menschenaffen#Entwicklungsgeschichte>. På <https://de.wikipedia.org/wiki/Hominisation> tales der om fem til syv millioner år, på https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen nævnes 7,9 millioner år. Det er meget spekulativt at drage konklusioner om nutidige menneskers psykosociale anlæg ud fra nutidige chimpansers (og bonobos) adfærd: I løbet af seks millioner års uafhængig udvikling kan der være sket mange forandringer for begge arter. Antropologen R. B. Ferguson har undersøgt studier, der antyder, at nutidens chimpanser er »dræberaber« – hvilket ofte tolkes som en arv fra menneskeheden. Resultatet: Af de 27 registrerede eller formodede drab blandt artsfæller på 18 chimpanseforskningssteder »i samlet 426 års feltobservationer« stammer "15 fra kun to stærkt konfliktfyldte situationer [...]. De resterende 417 års observationer giver et gennemsnit på kun 0,03 drab om året.« Desuden anser Ferguson det for sandsynligt, at disse dødelige konflikter »ikke er en evolutionær strategi, men en reaktion på menneskelig indgriben" i chimpansernes levested (<https://www.scientificamerican.com/article/war-is-not-part-of-human-nature/> oversættelse A.P. Jf. Martin Kuckenburg, 1999: *Lag Eden im Neandertal? Auf der Suche nach den frühen Menschen*, Econ, s. 154ff.).

[12] https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen.

[13] https://www.mpg.de/11820357/mpi_evan_jb_2017. Men: Da der er »et bredt spektrum af variationer i nutidige menneskers udseende«, »er der ikke enighed om, hvad »moderne« mennesker er, og hvornår de først dukker op i fossilfundene« (G. J. Sawyer/ Viktor Deak: *Der lange Weg zum*

Menschen. Lebensbilder aus sieben Millionen Jahren Evolution, Spektrum 2008, s. 174) . For tidligere, før menneskelige hominider bliver fundene stadig mere uklare. Ofte sammensættes knogler, hvis alder varierer med hundreder af tusinder af år, eller hvis fundsteder ligger tusinder af kilometer fra hinanden, til en (re)konstruktion af de antagne hominidearter (ibid., f.eks. s. 13f.). Den meget omtalte »Denisova-menneske« er for eksempel, bortset fra DNA-analyse, »sikkert dokumenteret« ved hjælp af et fingerled (alder: 48.000 til 30.000 år), et tåled (alder: 130.000 til 90.900 år), to kindtænder (den ene ældre end 50.000 år, den anden yngre end 50.000 år), alle fundet ved grænsen til Kasakhstan, samt en underkæbe udgravet i det kinesiske Tibet (alder: 160.000 år) (<https://de.wikipedia.org/wiki/Denisova-Mensch>; <https://www.mpg.de/5018113/denisova-genom>).

[14] <https://www.planet-wissen.de/natur/energie/feuer/index.html>.

[15] James C. Scott (2019): Die Mühlen der Zivilisation. Eine Tiefengeschichte der frühesten Staaten, Suhrkamp, s. 20, jf. Hannes Stubbe (2021): Weltgeschichte der Psychologie, Pabst, s. 27.

[16] David Graeber/ David Wengrow (2021): Anfänge. Eine neue Geschichte der Menschheit, Klett-Cotta, s. 96, 98. Kuckenburger (som i note 11, s. 13–15) beskriver på meget lignende vis arkeologiens og palæoantropologiens handicap.

[17] Harald Meller, Kai Michel, Carel van Schaik (2024): Die Evolution der Gewalt. Warum wir Frieden wollen, aber Kriege führen, dtv, s. 136.

[18] Ibid., s. 152.

[19] <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/wissen/acht-milliarden-menschheit-wachstum-e418385/> For hypoteser om voldsomme svingninger i de forhistoriske populationer, se: <https://science.orf.at/stories/3221020/>.

[20] Da der til de 3.000 rester med stigende tidsafstand tilføjes stadig færre skeletfund, stiger det samlede antal ikke markant, når man går ud over kredsen af Homo sapiens. Også af de »mange millioner neandertalere« , der angiveligt har levet i alt, er der indtil videre »kun fundet rester af to til tre hundrede individer« (Rebecca Wragg Sykes, 2022: Der verkannte Mensch. Ein neuer Blick auf Leben, Liebe und Kunst der Neandertaler, Goldmann, s. 63).

[21] Graeber/ Wengrow (som note 16), s. 100f. Også den radiocarbonmetode, der ofte bruges til datering, fungerer kun for de sidste 60.000 år: <https://de.wikipedia.org/wiki/Radiokarbonmethode>.

[22] <https://science.orf.at/stories/3219658/>.

[23] Se Stubbe (som note 15), s. 15–67.

[24] R. Brian Ferguson, „The Birth of War“ (https://www.naturalhistorymag.com/htmlsite/0703/0703_feature.html). Oversættelse A.P. Korrigeret den 24.5.25. Jeg havde tidligere ikke medtaget de 24 voldsofre fra fundsted 117 (se nedenfor), som Ferguson yderligere henviser til: „Bortset fra Fundsted 117 viser kun omkring et dusin Homo sapiens-skeletter, der er 10.000 år gamle eller ældre, ud af hundredvis af lignende antikviteter, der er undersøgt til dato, klare tegn på interpersonel vold.“

[25] https://www.researchgate.net/figure/Cranium-17-bone-traumatic-fractures-A-Frontal-view-of-Cranium-17-showing-the-position_fig4_277326376; <https://www.20min.ch/story/cranium-17-das-aelteste-mordopfer-der-geschichte-162218687169>.

[26] Meller et al (som note 17), s. 146.

[27] Ibid., s. 139.

[28] <https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg>.

[29] Ibid.

[30] R. Brian Ferguson (som note 24)). Oversættelse A.P.

[31] <https://www.scinexx.de/news/geowissen/kein-steinzeit-krieg-in-jebel-sahaba/>.

[32] Dirk Husemann (2005): Als der Mensch den Krieg erfand, Thorbecke, s. 34.

[33] Som note 31.

[34] Husemann (som note 32), s. 34. Meller et al (som note 17), s. 154f. argumenterer i samme retning.

[35] Ibid., s. 155.

[36] Wragg Sykes (som i note 20), s. 25. Der synes i dag at være bred enighed om, at tesen om, at Homo sapiens udryddede neandertalerne, ikke holder. Se ibid., s. 451–454; Martin Kuckenburger

(2005): Der Neandertaler. Auf den Spuren des ersten Europäers, Klett-Cotta, s. 282–296; Meller et al (som note 17), s. 142.

[37] Meller et al (som note 17), s. 146f., 162.

[38] For 35.000 år siden skal der have været højst tre millioner jordboere (Scott, som i note 15, s. 22).

[39] Christopher Ryan/ Cacilda Jethá (2016: Sex. Die wahre Geschichte, Klett-Cotta, s. 201) taler om det »oprindelige overflodssamfund«. Dette er en henvisning til Marshall Sahlins essay »The original affluent society«: https://www.uvm.edu/~jdericks/EE/Sahlins-Original_Affluent_Society.pdf (se også: <https://www.matthes-seitz-berlin.de/buch/die-urspruengliche-wohlstandsgesellschaft.html>).

Selvfølgelig var der også dengang klimafluktuationer, der f.eks. førte til istider. Men som regel skete dette så langsomt, at det var muligt at tilpasse sig (Wragg Sykes, som note 20, s. 104–124).

Antagelsen om en kortvarig udryddelse af næsten hele menneskeheden som følge af et vulkanudbrud for over 70.000 år siden er meget omstridt (<https://de.wikipedia.org/wiki/Toba-Katastrophentheorie>).

[40] Rutger Bregman (2020): Im Grunde gut. Eine neue Geschichte der Menschheit, Rowohlt, s. 115.

Den ældste kendte hulemaleri er 45.000 år gammel

(<https://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6hlenmalerei>).

[41] https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Kilianst%C3%A4dten,

https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Halberstadt,

https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Talheim,

https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Schletzt;

<https://www.scinexx.de/news/archaeologie/war-dies-der-erste-krieg-europas/>.

[42] https://de.wikipedia.org/wiki/Felsmalereien_in_der_spanischen_Levante. Se også Husemann (som note 32), s. 61f.

[43] De første henvisninger til brugen af våben til jagt er omkring 500.000 år gamle

(<https://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/fruehmenschen-jagten-schon-vor-500000-jahren-mit-stein-speerspitzen-a-867412.html>). Som jagtvåben er det først 300.000 år gamle spyd, der er fundet i

Schöningen i Niedersachsen blandt knoglerne fra talrige vilde heste, der er blevet nedlagt med disse spyd, der er »utvivlsomt sikret« (Martin Kuckenburg, 2022: Friedrich Engels' Frühgeschichte und die moderne Archäologie, u.O., s. 79). Men at kunne jage dyr med dem betyder ikke, at man vil dræbe mennesker med dem. I 2025 blev spydenes alder efter anvendelse af en omstridt dateringsmetode anslået til kun 200.000 år (<https://www.welt.de/wissenschaft/article256093064/Archaeologie-Die-Schoeninger-Speere-sind-100-000-Jahre-juenger-mit-Folgen.html>).

[44] Jf. Scott (som note 15), s. 159–164.

[45] Brigitte Röder/ Juliane Hummel/ Brigitta Kunz (2001) [1996]: Göttinnendämmerung. Das Matriarchat aus archäologischer Sicht, Königsfurt, s. 396. Se også Graeber/ Wengrow (som note 16), s. 238–244.

[46] Scott (som note 15), s. 20. Se også https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Schrift. For yderligere information: Martin Kuckenburg (2016): Wer sprach das erste Wort? Die Entstehung von Sprache und Schrift, Theiss.

[47] Bregman (som note 40), s. 139–161. Supplerende litteraturhenvisning fra 30.5.25: Gerd Reuther (2025): Tatort Vergangenheit: Wie eine Fake Past unsere Zukunft diktiert, Engelsdorfer.

[48] Kuckenburg (som note 36), s. 9.

[49] https://de.wikipedia.org/wiki/Neandertaler#Verwandtschaft_zum_modernen_Menschen.

[50] Stubbe (som note 15), s. 33.

[51] Det behøver ikke – men kan – betyde, at de var mere intelligente end os (jf. ibid., s. 25).

[52] Se bl.a. note 16 og 36.

[53] R. Brian Ferguson (2013): Pinker's List: Exaggerating Prehistoric War Mortality, i Douglas P. Fry (red.): War, Peace, and Human Nature, Oxford University Press, s. 112–131

(https://www.researchgate.net/publication/273371719_Pinker's_List_Exaggerating_Prehistoric_War_Mortality). Se også Ryan/ Jethá (som note 39), s. 212–215 og Bregman (som note 40), s. 112ff.

[54] Meller et al (som note 17), s. 37.

[55] <https://scilogs.spektrum.de/menschen-bilder/wird-alles-immer-besser-ein-kritischer-blick-auf-steven-pinkers-geschichtsoptimismus/>.

- [56] https://de.wikipedia.org/wiki/Napoleon_Chagnon.
- [57] Ryan/ Jethá (som note 39), s. 223–227; Bregman (som note 40), s. 111f.
- [58] Bregman (som note 40).
- [59] I antropologien er det ikke ualmindeligt, at man på grund af manglen på evaluerbare levn fra forhistorien drager konklusioner om de tidlige Homo sapiens' livsform ud fra overleveringer fra de sidste årtusinder eller fra feltobservationer af jægere og samlere, der strækker sig frem til nutiden. Men også dette er spekulationer. Især da der i dag næppe findes etniske grupper, der er fuldstændig afskåret fra resten af verden. Jf. Kuckenburg (som note 43), s. 136f.
- [60] https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes.
- [61] Meller et al (som note 17), s. 113.
- [62] Ryan/ Jethá (som note 39), s. 204, 236, s. 238.
- [63] Meller et al (som note 17), s. 113.
- [64] https://www.researchgate.net/publication/250920560_Lethal_Aggression_in_Mobile_Forager_Bands_and_Implications_for_the_Origins_of_War.
- [65] Ibid., s. 272. Oversættelse A.P.
- [66] <https://de.wikipedia.org/wiki/Staatsentstehung>.
- [67] Scott (som note 15), se også <https://www.soziopolis.de/die-muehlen-der-zivilisation-1.html>.
- [68] <https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk>.
- [69] Graeber/ Wengrow (som note 16), s. 236, 245ff.
- [70] <https://www.uncg.edu/employees/douglas-fry/>.
- [71] <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [72] https://greatergood.berkeley.edu/article/item/what_can_we_learn_from_the_worlds_most_peaceful_societies. Oversættelse A.P.
- [73] Ibid.
- [74] Douglas P. Fry (2005): The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence, Oxford University Press; <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [75] Erich Fromm (1989): Die Anatomie der menschlichen Destruktivität, i samme: Gesamtausgabe, Bd. 7, dtv.
- [76] Ibid., s. 148–262. I 1998 registrerede den etnografiske atlas 160 »rent matrilineære« – dvs. kun moderens afstamning taget i betragtning – »indfødte folk og etniske grupper«. Det var trods alt omkring 13 % af de 1267 etniske grupper, der er registreret på verdensplan (<https://de.wikipedia.org/wiki/Matriarchat>).
- [77] Fromm (som note 75), s. 158f.
- [78] Mere om dette: https://andreas-peglaeu-psychoanalyse.de/wp-content/uploads/2018/07/Mythos-Todestrieb-pid_2018_02_Peglaeu.pdf.
- [79] At det er muligt for mennesker at overvinde destruktive prægninger, bevises også konstant i mit terapeutiske arbejde.
- [80] Se Goebbels, Joseph (1992) [1990]: Tagebücher 1924–1945 in fünf Bänden, hg. von Reuth, Ralf Georg, Piper; Longerich, Peter (2010): Goebbels. Biografi, Siedler; Reuth, Ralf G. (1991) [1990]: Goebbels, Piper, der især s. 11–75.
- [81] Ibid., s. 52.
- [82] Ibid., s. 47.
- [83] Ibid., s. 52.
- [84] Ibid., s. 68–73.
- [85] Ibid., s. 63.
- [86] Ibid., s. 73.
- [87] Longerich (som note 80), s. 58.
- [88] Reuth (som note 80), s. 104.
- [89] Hannes Leidinger/ Christian Rapp (2020): Hitler – Prägende Jahre. Kindheit und Jugend 1889–1914, Residenz. Se også: Brigitte Hamann (1998): Hitlers Wien: Lehrjahre eines Diktators, Piper.

[90] Ibid., s. 152. Uddybbende: Brigitte Hamann (2010): Hitlers Edeljude: Das Leben des Armenarztes Eduard Bloch, Piper.

[91] Meller et al (som note 17), s. 124.

[92] Se ud over de bøger, der er anvendt i denne tekst, Gerald Hüther (2003) [1999]: Die Evolution der Liebe. Was Darwin bereits ahnte und die Darwinisten nicht wahrhaben wollen, Vandenhoeck/Ruprecht; Mark Solms/Oliver Turnbull (2004): Hjernen og den indre verden. Neurovidenskab og psykoanalyse, Walter, s. 138ff., 148; Michael Tomasello (2010): Hvorfor vi samarbejder, Suhrkamp; Stefan Klein (2011) [2010]: Meningen med at give. Hvorfor uselvishhed sejrer i evolutionen, og vi ikke kommer videre med egoisme, Fischer; Joachim Bauer (2015): Selvkontrol. Genopdagelsen af den frie vilje, Blessing. Erwin Wagenhofers filmdokumentar *Alphabet – Angst oder Liebe* (Alfabet – Frygt eller kærlighed), der blev udgivet i 2013, illustrerer dette på en rørende måde (<http://www.alphabet-film.com/>).

[93] Som note 16, s. 114f. Se også Bregman (som note 40), s. 79f.

[94] Jf.: https://duepublico2.uni-due.de/servlets/MCRFileNodeServlet/duepublico_derivate_00045266/05_Peglau_Autoritarismus.pdf

[95] Se også <https://andreas-peglaupsychoanalyse.de/andreas-peglaupsychoanalyse-utopie-oder-dystopie-zitate-und-notizen-zu-china-mai-2020-bis-oktober-2021/>.

[96] Wilhelm Reich (2020): Massenpsychologie des Faschismus. Der Originaltext, Psychosozial, s. 38, 40.

[97] For eksempel i Andreas Peglau (2024): Mennesker som marionetter? Hvordan Marx og Engels fortrængte den virkelige psyke i deres lære (<https://andreas-peglaupsychoanalyse.de/menschen-als-marionetten-wie-marx-und-engels-die-reale-psyche-in-ihre-lehre-verdraengten/>), s. 70–74 eller her: <https://www.manova.news/artikel/rechtsruck-in-deutschland>.

[98] Wilhelm Reich (som note 96), s. 195.

[99] Se også: <https://andreas-peglaupsychoanalyse.de/psychische-revolution-und-therapeutische-kultur-vorschlaege-fuer-ein-alternatives-leben/>.

[100] Se: <https://hans-joachim-maaz-stiftung.de/hans-joachim-maaz/buecher-von-hans-joachim-maaz/>.

[101] Se også <https://apolut.net/im-gespraech-andreas-peglau/>.

[102] Erich Fromm (som note 75), s. 395.

Sidste forespørgsel af internetkilder: 14.5.2025.

Citer venligst som

Andreas Peglau (2025): Vi er ikke fødte krigere. Om psykosociale forudsætninger for fredselskende og »krigsførende« (<https://andreas-peglaupsychoanalyse.de/wir-sind-keine-geborenen-krieger-zu-psychosozialen-voraussetzungen-von-friedfertigkeit-und-kriegstuechtigkeit/>) Oversættelse til dansk.

Det er udtrykkeligt ønsket, at denne artikel videresendes og distribueres til ikke-kommercielle formål.

Licenseret under en Creative Commons-licens ([Navngivelse - Ikke-kommerciel - Ingen bearbejdning 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/), CC BY-NC-ND 4.0).